

Mitosz születik: A tehénpásztorkodástól a Nobel-díjig. Ez a műfaji önmeghatározása szerint „kisonográfia” első fejezetcíme. Valóban, a mítoszból indul el a könyv, azt értelmezi, benéz mögéje, meghatározza alkotóelemeit, fordulatait, következményeit és azt az összefüggésrendszert, ami révén behelyeződik világunkba. Végső soron lebontja a mítoszt, megadva minden kérdésre a választ. Lényegében csak terjedelmében kicsi ez a monográfia, amúgy mindenben betölti szerepét: egy alkotó eddigi, jelentős életútjának megrajzolása és elemzése. Megvan benne a múlt rekonstruálása, szülők szerepe, gyerekkor társadalomrajza, tanulmányoktól a szerelmekig, az élet eseményeinek számbavétele. Megvan benne a jelen viszonyrendszere: a kor ábrázolása, amely magában foglalja azokat a jelenségeket (rendszerátalakítások, a Wende, vagyis a német fordulat, a nyitás, a demokrácia globalizációja, amely lehetővé tette a felemelkedést bármely hátrányos helyzetben született ember számára), amelyek hatással voltak a könyvek megírására és fogadtatására. És benne van a jövő képe, vagyis reménye is: a szó erejének a győzelme lehetséges minden korban – a szó, a gondolkodás, a kultúra a társadalmi béke letéteményese (sőt, talán a világbékéé).

Herta Müller személye, élettörténete, művei mind-mind magukon és magukban hordozzák egy izgalmas, főképp pedig nekünk, Herta Müller honfitársainak szóló monográfia lehetőségét. Miért szól elsősorban nekünk ez a monográfia? Balogh F. András a példakép szerepét emeli ki. Nemcsak az újságok címlapjára kerülő fordulatot emeli ki, a sikertörténetet, ami a bánásági sváb parasztleányt a svéd királyi fogadás díszletei közé repíti, hanem irodalomtudósi módszerekkel felmutatja azt is, hogy miképpen képes a gyöngébb, esélytelenebb ember, az igazság és a szabadságvágy ígésében legyőzni a kommunista diktatúrát. És ebben a győzelemben a nyelv játssza a kulcsszerepet.

Az írói nyelv tanulmányozása vezet tágabb összefüggések felismerésére. A nyelv történelmet hordoz, benne van a nyelv beszélőjének társadalmi rajza, múltban és jelenben. Honnan való Herta Müller nyelve? A szüleitől tanulta, nitzkydorfi szüleitől. Akik sváb földről települtek az újkor elején a Bánáságba. Ott van az iskola mint nyelvművelő, Temesvár, a korabeli romániai német értelmiségi réteg, aztán természetesen a romániai román társadalom (Herta Müller vallomása szerint, ő a román szavak jelentését is belehallja a német szavakba, és fordítva, a romámba a németet – például amikor azt hallja, hogy tren, akkor a kommunizmus elől visszamenekülő németek könnyeit is „behallja” a szóba). De a siker létrejöttében jelentős szerepet talán mégiscsak az vállal, hogy Herta Müller egyszerre beszél a bánásági, nemzetiségi németet, és a berlini, németországi irodalmi nyelvet. A bartóki út? Talán a szülőhely közelsége miatt is említhető Bartók. Meg azért is, mert nála is az hozta meg a világsikert, hogy látásmódja, gondolkodásmódja képes volt tágabb léptékű, nagyobb távlatú egyéni, sajátos nyelvteremtésre.

Nyelvteremtés? Természetesen nem lebegett célként a gyermek Herta Müller előtt. De még az ifjú, első írói sikereit arató író előtt sem. A nyelvteremtés csupán következménye volt annak a váagnak, hogy életéről, sorsáról, saját világáról tudósítsa a többi embert. Kibeszélje azt, amiben van. Lázas az ellen, ami van. Lázas volt első novelláiban, a falu zártsága ellen, a látszatok ellen, az előítéletek ellen. Lázas volt első könyvében, a háborús múlt, az SS-katona apa, a múltbeli bűnök agyonhallgatása ellen. Az akkori kommunista cenzúra átengedte a könyvet, mert azt hitte, a múlt elleni lázas az ő malmára hajítja a vizet. Holott a kibeszéletlenség, a hallgatás, a szőnyeg alá seprés kibeszélése éppen hogy lázas volt egyben a kor terrorja ellen is. Mindenfajta ideológiai ráhatás, erőszak ellen.

Balogh F. András leszögezi, hogy Herta Müller bánásági író ugyan, de közönsége, a sikerét meghatározó közönsége a német publikum, „áttételesen azt is mondhatjuk tehát, hogy ő berlini, már nem bánásági, avagy romániai német író”. (Fontos adalék, amire hangsúlyosan kitér a könyv is: a korabeli bánásági német irodalom nagyon erős volt, az Aktionsgruppe Banat írói mozgalom jelentős hatással volt Herta Müller írói aktivitására is.)

Hova való egy író? Ez a kisonográfia, ha nem konkrétan, lényegében erre a kérdésre is válaszol. Egy író mindig a nyelvében van otthon. Ez az otthonosság hozza kapcsolatba a világgal. Úgy is mondhatjuk, hogy az egyik belső világ, a másik pedig külső. És az alkotás a kapcsolat a kettő között.

„A kutatómunka folytatódik” – ezzel a mondattal zárul a könyv. Már csak azért is, mert az írói életpálya is a teljében van. Mindkettő kiteljesedését fokozott érdeklődéssel várjuk.